

===== Kádár Éva =====

/// Péter Gábor személyiségének változásai a visszaemlékezések tükrében

== Az engedelmes végrehajtó

Péter Gábor 1953. január 3-án történt letartóztatása előtt köztudottan Rákosi Mátyás hűséges embere, és az államvédelem vezetőjeként a koncepciók perек előkészítésének engedelmes végrehajtója volt már a kezdetektől fogva. Így nem csak őt érte váratlanul, hogy a Magyar Dolgozók Pártja (MDP) Központi Vezetősége (KV) Titkárságának 1953. januári ülésén Rákosi Mátyás mint egy kiterjedt, nemzetközi, cionista kémhálózat magyarországi vezetőjét nevezte meg. Rákosi előterjesztésére a Titkárság egy háromtagú ideiglenes bizottságot alakított az ügy kivizsgálása céljából, amelybe Rákosin kívül Farkas Mihályt és Nagy Imrét nevezte ki.¹ A Titkárság két héttel később kibővítette a vizsgálóbizottságot, Gerő Ernővel és Házi Árpáddal, de még ekkor is „szigorú párttitókként” kezelték a vizsgálat megindítását.² Rákosinak a Politikai Bizottság (PB) február 19-i ülésén mondott beszéde a meglepetés erejével hatott, és a gyanakvást, a félelmet a kollektív paranoia szintjéig fokozta a hallgatóság köreiből, ugyanis azt sugallta, hogy a párt állandó veszélyben van, hiszen az is ellenség, akire őék az állam biztonságát, a nép ellenségeivel szembeni védelmét bízták. Ennek során felhívta a figyelmet a Dwight D. Eisenhower választási győzelme utáni imperialista veszélyforrásokra és azok hazai kivetüléseire.³

1 = MNL OL M-KS 276 f. 54. cs. 225. ó. e. Jegyzőkönyv az MDP KV Titkárság üléséről, 1953. január 7.

2 = MNL OL M-KS 276. f. 53. cs. 113. ó. e. Jegyzőkönyv az MDP Politikai Bizottság üléséről, 1953. január 22.

3 = „Most, amikor Csehszlovákiában felmerült a Slánsky-ügy, utána pedig a Szovjetunióban a 9 orvos ügye, természetes, hogy nálunk is felfigyeltünk erre és most a Péter-ügy felgöngyölítésével kapcsolatban kiderült, hogy Péter körül – azonkívül, hogy rendőrpiclik voltak – ezek a rendőrpiclik túlnyomó többsége vagy cionista volt, vagy aktív nyilas, Gestapo-ember. És ezek az emberek már a felszabadulás előtt

[folyt. a 38. oldalon]

A Rákosi által „leplezett” „összeesküvés” azért keltett a párton belül felháborodást és rémületet, mert Péterről, a hűséges és tökéletes pártkatonáról senki sem hitte volna, hogy a „nemzetközi imperializmus” szolgálatában állna. Ő lett volna az utolsó, akiről a párt vezetői, tagjai vagy bárki, aki ismerte, vagy akár hallott róla, ezt feltételezte volna. A Politikai Rendészeti Osztályon (PRO) 1946-ban Péter egyik helyetteseként dolgozó Tímár István az 1980-as években úgy emlékezett, hogy felette már ebben az időszakban is „*fanatikusan bízott a párt vezetőiben, elsősorban Rákosi-ban. Minden utasítását kritika nélkül végrehajtotta.*” Már a háborús bűnösök kihallgatása során is rendszeresen közvetítette Rákosiék szavát a nyomozást végző részleghez.⁴

A főtitkárhoz való feltétlen hűségének gyökere részben Péter Gábor személyiségében rejlett. Gyarmati György szerint Péter az MDP-hez és Rákosi Mátyáshoz sokáig szinte gyermeki szeretettel, odaadással kötődött, mivel számára a párt és vezére a korán elvesztett családot és apát pótolta. A későbbi államvédelmi vezető gyerek- és fiatalkora sok megpróbáltatással telt. Apját ötéves korában elvesztette, a család szegénységben élt, iskoláit nehezen végezte el, számos kudarc érte, egy súlyos betegségen, a tbc-n is átesett. Nővérével jött a fővárosba, aki később Amerikába távozott, ahova csak édesanyjukat vitte magával, bár testvérét továbbra is támogatta. A magányos fiatal számára a szociáldemokrata, majd a kommunista mozgalom, a párt a családot helyettesítette. A szegénysége miatti lenézettség, „pária-lét” és sikertelenség után itt érezte először, hogy egyenrangú félként kezelik, elismerést, jó hangulatú, szeretetteljes közösséget talált, amely tartalmat, célt adott az életének. Ekkor alakult ki az az érzelmi kötődés, elköteleződés a baloldali eszme, a párt és annak vezetői irányába, amely később feltétel nélküli hűséggé, engedelmességgé alakult.⁵

Müller Rolf *Az erőszak neve: Péter Gábor* című, Péter életét és szerepét részletesen bemutató könyvében az államvédelmi vezetőnek Rákosi Mátyáshoz való viszonyulását úgy mutatja be, mint amelyet már kezdetektől fogva a teljes alárendelődés jellemezett. Ehhez hozzájárult az a szorongás, amely hiányos műveltségének is betudható. Ugyanis lényegében a nulláról kellett felépítenie az állambiztonság szervezetét mindenfajta komolyabb intézményvezetői tapasztalat, illetve rendvédelmi vagy jogi ismeretek nélkül.⁶

Péter Gábor a pártvezér iránti feltétlen hűségét számtalan esetben bizonyította. Az államvédelem a kezdetektől fogva a kommunista párt irányítása alatt műkö-

vagy a Horthynál, vagy a Gestaponál dolgoztak. Péterék egyik kártevő munkája abban merült ki, hogy elrejtették azokat a bizonyítékokat, amik a magyar cionistáknak a kémtevékenységére vonatkoztak, és amelyeket ha eddig ismertünk volna, akkor előbb tudtuk volna őket leleplezni.” MNL OL M-KS 276. f. 65. cs. 30. ő. e. Rákosi Mátyás beszámolója a nemzetközi helyzetről a Politikai Bizottság 1953. február 19-i ülésén.

4 = = Zinner–Róna, 1986: 86–87.

5 = = Gyarmati (szerk.), 2002: 25–78.

6 = = Müller, 2017: 144.

dött, amely lehetővé tette a rivális pártokkal való leszámolást a politika szolgálatába állított igazságszolgáltatás segítségével. A koncepciók perек tulajdonképpen nyitányát a Magyar Közösség elleni 1947-es *monstre per* jelentette. A nyomozást itt a Katonapolitikai Osztály (Katpol) kezdte meg, és abba az Államvédelmi Osztály (ÁVO) 1946 végén kapcsolódott be.⁷ Timár István államvédelmi ezredes, az ÁVO jogi szakértője (aki később, 1947 decemberétől Péter Gábor helyettese lett) moszkvai mintára Rajk Lászlóval közösen ötölte ki, hogy a koncepcióban szerepeljen egy katonai és egy polgári vonal, valamint azt, hogy azok miként segítik kölcsönösen egymást. A kegyetlen nyomozati módszerek alkalmazása – főként a Katpolon – már ebben az eljárásban is megjelent. Az ügy katonai vonalát jelentő, a szovjet befolyást ellenző, katonatisztek-ből álló csoport, a „Földalatti Fővezérség” felderítését a Katpol végezte, de a további nyomozás és a koncepciók per előkészítése a két szerv együttműködését igényelte.⁸

Szintén a politikai ellenfelek kiiktatását, valamint az ellenzék megfélemlítését szolgálta a Földművelésügyi Minisztérium tisztviselői ellen indított koncepciók per 1948-ban, amelyben a nyomozást és a koncepciógyártást nagyrészt a Gazdasági Rendszeri Osztály folytatta, de Péter a Magyar Közösség-ügy nyomvonalán haladva részletes jellemzéseket adott a különböző gyanúsítottakról pártja számára. Az ÁVO-vezetőnek döntő szerep jutott a stratégiai jelentőségű vegyes vállalat, a Magyar-Amerikai Olajipari Rt. vezetői ellen koholt vádak alapján indított perben, amely utólagos „igazolást” jelentett a cégnek az állam által történt, kártalanítás nélküli kisajátításához.⁹ A nyomozást Péter alárendeltje, Tímár István vezette, aki a vádlottakat és tanúkat könyörtelen vallatási módszerekkel kényszerítette a hamis vallomás megtételére.¹⁰ Az államvédelem vezetője kapott parancsot a párt legbefolyásosabb világnézeti ellenfelének, Mindszenty Józsefnek a meghurcolását, lejárátását célzó politikai per előkészítésére is, akit már 1945-től megfigyeltek.¹¹ Rákosi a per során papír cetlikre írt utasításokkal instruálta a nyomozati munkát, világosan meghatározva, hogy mivel kell vádolni a volt esztergomi érseket.¹²

7 = = A koncepciók per célja nagyrészt az MKP fő politikai riválisának, a Kiszegedpártnak a megsemmisítése volt, de emellett előidézője lett a parlamenti többség kiküszöbölésének, a párt főtítkára, Kovács Béla elhurcolásának, majd Nagy Ferenc miniszterelnök lemondásának és Varga Béla nemzetgyűlési elnök Egyesült Államokba történő menekülésének is. A vizsgálatot a kezdetétől úgy irányították, hogy az lehetőséget biztosítson a Horthy-rendszerből tovább élő politikai, értelmiségi, gazdasági és katonai körökkel való leszámolásra.

8 = = Szekér, 2017: 46–50.

9 = = Müller, 2017: 147.; Papp, 2000: 198.

10 = = Müller, 2017: 147.

11 = = Balogh, 2015: 833.

12 = = A vádpontok között szerepelt a Habsburg-restauráció, a köztársaság megdöntése, a földek, gyárak magántulajdona visszaállításának kísérlete, kémkedés és valutázás. A „sajtoédulákon” adott parancsok ellenére mégsem állt össze a kép a nyomozati anyagból a Rákosi által megálmodott koncepcióban szereplő, legfelsőbb szintű klerikális összeesküvésről és kémkedésről. Ezért a főtítkár ettől fogva „tollba mondta” a jegyzőkönyveket, amelyeket a testi és lelki kínzásoknak alávetett főpappal aláírtak. Balogh, 2015: 803–804, 816, 832–835.

A politikai leszámolás célkeresztjébe – szovjet mintára – ezt követően a háború előtt Nyugat-Európában élő és ott kapcsolatokkal rendelkező régi kommunisták kerültek. Közéjük tartoztak az egykori svájci és angliai emigránsok, valamint a spanyol polgárháborút megjárt veteránok is. Ebből kerekedett ki a Rajk-per, amelynek egyes fázisaiban a pártvezetés, az államvédelem és a szovjetek különböző arányban vettek részt.¹³ Hegedüs András visszaemlékezése szerint noha Péter Gábor kételkedett az összeesküvők „csoportjának” létezésében, viszont egyéni bűnösségük vádjának az ügy kezdetén még feltehetően hitelt adott, ahogy az ügy vizsgálói közül sokan.¹⁴ Janikovszky Béla államvédelmi alezredes a rehabilitációs eljárás során tett vallomásában beszámolt arról, hogy sokszor fültanúja volt Péter Gábor irodájában Rákosi telefonhívásainak, más alkalmakkor pedig Farkas Mihálytól és Kádár Jánostól értesült, mivel ők a bemikrofonozott kihallgatósobákban elhangzottakat közvetlenül ellenőrizni tudták.¹⁵ A per kézi vezérlését bizonyítja Farkas Vladimir emléke arról, hogy felettese egy bórdobozból kivett kis cédulákra jegyezte fel gondosan az MDP-főtitkár szóbeli utasításait.¹⁶ A per kezdeményezője kétségtelenül Rákosi Mátyás volt, az ügyet nem Péter és az ÁVH vezérkara ötlötte ki, azonban „készseges, sőt túlbuzgó” végrehajtói voltak a szovjet–magyar terv kidolgozásának.¹⁷ Péter Gábor elmondása szerint Szőnyi Tibor kihallgatásának eredményéről Prágában tájékoztatták a nyomozás szovjet összekötőjét, Belkint, aki annyit mondott erre, hogy a gyanúsítottak közül „*valakinek feljebb is kell lenni*”,¹⁸ majd Farkas Mihály honvédelmi miniszterrel együtt rögtön Balatonaligára, Rákosi Mátyáshoz siettek a hírral. A főtitkár ennek hatására másnap, az Államvédelmi Bizottság ülésén kiadta a parancsot Rajk László letartóztatására.¹⁹ Péternek valószínűleg ekkor még nem volt tudomása arról, hogy szovjet nyomásra a koncepció változni fog, mivel az ügy fő célja a Szovjetunióval szemben önállóságra törekvő Jugoszlávia megbélyegzése lett. Így Rajkot mint „titóista kémfőnököt” kellett szerepeltetni az új forgatókönyv szerint.²⁰ Farkas Vladimir 1956–57-es perük idején Farkas Mihálytól és Péter Gábortól azt hallotta, hogy Rajk megverésére Rákosi adott parancsot.²¹ Ezt a főtitkár 1956-ban már határozottan tagadta, pedig az MDP KV 1953. júniusi ülésén elismerte, hogy adott utasításokat verésekre is.²² Ezt írásos

13 == Müller, 2017: 149–162.

14 == Hegedüs, 1994: 15.

15 == ÁBTL 2.1. I/14-a. Jegyzőkönyv Janikovszky Béla kihallgatásáról, 1954. május 12.; uo. Jegyzőkönyv Rajk László és társai perújítási tárgyalásáról, 1955. november 24.

16 == Farkas, 1990: 182.

17 == Uo. 181, 197.

18 == Horváth–Solt–Szabó–Zanathy–Zinner (szerk.), 1994: 337–340.

19 == Uo. 265–270.; Farkas, 1990: 192–193.

20 == Müller, 2017: 153.

21 == Farkas, 1990: 201–202.

22 == Uo.

dokumentum, a kv határozata is bizonyította, amelyet viszont nemcsak az ország lakossága, hanem a párt tagjai előtt is titokban tartottak több mint harminc éven keresztül.²³

1949 július–augusztusára a Rajk-ügy nyomozásának irányításában Péter háttérbe szorult. Erről tanúskodik Farkas Vladimir vallomása, amely szerint ebben a szakaszban az államvédelmi vezető már egyszer sem vett részt Rajk, illetve Brankov kihallgatásán.²⁴ Innentől kezdve már más feladatokat kapott: Rákosi parancsára külön megbízatásként listát készített a vallomásokban szereplő külföldi kommunistákról, és Romániába utazott Gheorghe Gheorghiu-Dej tájékoztatására, mivel a főtitkár azt kérte, hogy folytassák le az ügy jugoszláv vonalának felgöngyölítését.²⁵ A készülő nagyszabású kirakatper rendezésében is feladatokkal látta el a főtitkár. A Rajk-ügy vádiratát teljes egészében Rákosi készítette, és a későbbiekben Jankó Péter bíró és Alapi Gyula ügyész az ő utasításai alapján folytatták le a pert, majd az ítélet is ilyen módon született meg. Péternek ebben az volt a funkciója, hogy a tanúkat kellőképpen felkészítse szerepük eljátszására.²⁶

A kényszervallatások eszköztára kibővült és egyre kegyetlenebbé vált. Ezek közé tartozott egyrészt a megfélemlítés, a durva hangnem, a közeli hozzátartozók (főként az anya, a feleség) sértegetése, az egyházi személyek esetében az istenkáromlás és a legkülönbözőbb módon (szovjet hatóságoknak való átadással, Szibériába történő deportálással, hozzátartozók meghurcolásával, kínzással) történő fenyegetések. A terror résztvevőinek és elszenvedőinek visszaemlékezéseiből a fizikai erőszak eszközeit is megismerhetjük. Ezek közé tartozott a talpalás, a pofozás, az ököllel verés, a rugdosás, a lámpával történő, hosszú ideig tartó elvakítás, a herék ütlegelése és szurkálása, vízcepegetés a fejre, égő cigaretta elnyomása a testen, gyógyszerek megvonása, nem megfelelő orvosi ellátás és a tudatmódosító szerek alkalmazása.²⁷

Péter Gábor az általa kihallgatottakat azzal rémisztette meg, hogy tudtukra adta: ügyük annyira jelentős, hogy azt személyesen Rákosi felügyeli.²⁸ Voltak, akiknél a várt vallomást úgy kényszerítette ki, hogy veréssel fenyegette őket, vagy halálbüntetés kiszabását helyezte kilátásba ellenállásuk esetére.²⁹ Az ÁVH-vezető gyakran élt az „első kihallgatás jogával”, főleg, ha ismertebb személyiség ellen indult büntetőeljárás. A pszichológiai ráhatás érdekében gyakran váltott hirtelen a hangnemen barátságosból fenyegetővé, ami váratlansága miatt ijesztően hatott a gyanúsítottakra.

23 == Uo.

24 == ÁBTL 2.1. I/1-e. Farkas Vladimir feljegyzése, 1954. június 24.

25 == Farkas, 1990: 225–226.

26 == Major, 1988: 425.

27 == Müller, 2017: 176.

28 == Schiffer, 1989: 11.; Dénes, 1994: 22.

29 == ÁBTL 2.1. I/40. Jegyzőkönyv Beck János és társai perújítási tárgyalásáról, 1955. április 25. (Beck János vallomása); Uo. Jegyzőkönyv Pálffy György és társai perújítási tárgyalásáról, 1955. november 29–30. Brankov Lazar vallomása.

Például Faludy Györgyöt az egyik percben kedvesen kínálta cigarettával, majd azonnal ráijesztett: „Behoztak, itt fogsz megdöglenni!” Ilyenkor a hatás fokozása kedvéért gyakran behívta verőlegényeit is, maga mellé állítva őket.³⁰ Az ellenállás megtörésének eszközei közé tartozott emellett a gyanúsított megalázása is, amelynek legviszszatasztóbb módjai közé tartozott többek között a meztelenre vetkőztetés, leköpés, WC-ből itatás.³¹

A legkegyetlenebb módszer azonban a fizikai fájdalom okozása volt, amelynek széles körű eszköztára egyrészt a korábbi hazai nyomozati gyakorlatból áthozott „hagyományos” vallatási módokból állt, amelyet a Horthy-korszakban a kommunista vezetők szenvedő alanyként maguk is megtapasztaltak. Péter Gábor szerint Rákosi több alkalommal adott neki arra utasítást, hogy szervezzen verőcsoportokat, és sajátítsák el az előző korszak verési és kínzási módozatait, amelyekkel úgy tudtak erős fájdalmat okozni, hogy annak nem lett maradandó külsérelmi nyoma, és nem járt halálos következményekkel. Az ilyen módszerek alkalmazására az állományt Dr. Bálint István pszichiáter tanította meg, aki egy előadás-sorozatot is tartott a számukra erről a témáról. Ezt követően alakultak meg az ilyen célra létrejött különítmények, elsőként a Réh Alajos irányította 25 fős kulákverő csapat. Ezt a főtitkár kevesellte, és legalább egy századot követelt, ezért felállították a hírhedt, Princz Gyula vezette csoport, amelynek tagjai közé olyan államvédelmisek kerültek, akik a korábban elszenvedték a „Horthy-csendőrök és nyomozók sanyargató módszereit”, és emiatt bosszúvágy élt bennük.³²

Ezeket a vallatási módokat kiegészítették azok, amelyeket szovjet minta alapján honosítottak meg. Példa erre Vidovics Ferenc esete, akinek kihallgatását egy szovjet csoport végezte. Ezt testének egy orvos általi részletes vizsgálata előzte meg, amelynek során feltérképezték annak sajátosságait.³³ Fejére egy gumiból készült sisakot tettek, ennek következtében azon nem maradtak külsérelmi nyomok a rá mért számos ütés hatására sem. Ezután testének különböző részeit a vizsgálatot végző „egészségügyi szakértő” utasításai alapján tovább ütötték.³⁴ A Rajk-ügy „svájci csoportjához” tartozó gyanúsítottak módszeres kínzásáról számolt be Bánkuti Antal elítélt államvédelmi százados 1955-ben, aki szerint azt Péter Gábor alárendeltje, Kajli József ezredes végezte. Egyiküket, Földi Ivánt gúzsba kötötték, majd gumibottal ütötték a fenekét és a talpát. A Péter Gábortól kapott kérdések egy cédulára voltak felírva Kajlinál, és ezek alapján folytatták le a kínvallatást.³⁵ Ugyanennek a csoportnak egy másik tagjánál, Vági Ferencnél pedig úgy érték el, hogy hamis beismerő vallomást tegyen, hogy

30 == Müller, 2017: 168.

31 == Uo.

32 == ÁBTL 2.1. VI/1. Jegyzőkönyv Péter Gábor kihallgatásáról, 1956. október 20.

33 == Müller, 2017: 169–170.

34 == Uo. 169.; Ispánki, 1995: 257.

35 == Müller, 2017: 171–172.; ÁBTL 2.1. I/50. Jegyzőkönyv dr. Rosta Imre és társai perújítási tárgyalásáról, 1955. április 29. (Bánkuti Antal vallomása).

a földről sőt nyalattak föl vele, és ezt követően arra kényszerítették, hogy a wc-ből igyon vizet.³⁶ Az így nyert „beismerés” eredményeként Vági Ferencet halálra ítélték és kivégezték.³⁷ Az eset még az ÁVH-n belül is felháborodást keltett, de fegyelmi büntetést Kajli és Princz sem kapott.³⁸ A brutális verést és az alvásmegvonást vallatási módszerként többek között Rajk László,³⁹ Szalai András, Stolte István esetében is alkalmazták.⁴⁰ A későbbi felelősségre vonásuk idején kihallgatott egykori ÁVH-sok vallomásai szerint Péter Gábor és közvetlen alárendeltje, Sztücs Ernő ezredes személyesen adott parancsot a verésekre és kínzásokra, ezekben viszont személyesen ritkán vettek részt.⁴¹

== Péter személyiségének rejtett oldala?

Felmerül a kérdés: Péter Gábor az előbb felsorolt, ellenvetés nélkül végzett, a Rákosi által meghatározott irányvonalat vakon követő magatartása, szolgálatai ellenére vajon miért vált nem csupán kegyvesztetté, hanem a tervek szerint a Rajk-per vádpontjaihoz hasonló elemeket tartalmazó koncepciók ügy fővádlottjává? Erre az egyes történeti elemzések, valamint az események tanúi visszaemlékezéseikben eltérő magyarázatokat adnak. Ezek többségükben a világpolitikai eseményeket, a Moszkvából induló cionista- és zsidóellenes kampányt tekintik a fő kiváltó oknak, és a magyarországi cionista pert az ennek következményeként indult koncepciók persorozat részének tartják. Ezek szerint nem Péter Gábor személye, cselekedetei, a párt vezetőihez és irányvonalához való viszonya, az azzal való esetleges szembenállása ad magyarázatot arra, hogy Rákosi Mátyás miért pont őt választotta ki a „nép első számú ellenségének” szerepére, hanem a sztálini forгатókönyv szerint szükség volt az ügyben egy államvédelmi vonalra és ennek megfelelően a kémszervezet élén álló „zsidó államvédelmi vezetőre” is, Péter Gábor pedig funkciójánál és származásánál fogva pont alkalmas volt arra, hogy a főszerepet betöltse.

Kétségtelen tény, hogy a magyarországi cionista per szovjet mintára és ukázra indult, és Péter Gábor letartóztatására Rákosi közvetlenül Sztálintól kapott utasítást. A főtitkár a száműzetése során írt emlékirataiban azt állította, hogy 1953. január 2-án meglátogatta őt egy Ivanov nevű belügyi tanácsadó, és személyesen adta át a Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottságának levelét, amelyben a Péter Gábor azonnali őrizetbe vételére vonatkozó parancs állt.⁴² Hasonlóképpen emlékezett vissza a történetekre Gerő Ernő is az 1962-es pártvizsgálata során, amely szerint

36 == Müller, 2017: 171–172.

37 == Uo.

38 == ÁBTL 2.1. I./50. Jegyzőkönyv Vági Ferenc és társai perújítási tárgyalásáról, 1955. október 6. (Bánkuti Antal vallomása).

39 == Zinner, 1981: 26.

40 == ÁBTL 2.1. I./1-e. Farkas Vladimir feljegyzése, 1954. június 24.

41 == Uo. Károlyi Márton saját kezű vallomása, 1954. május 18.

42 == Müller, 2017: 189.

a letartóztatott Mihail Belkin vallomására alapozva Sztálin adott utasítást Péter letartóztatására.⁴³ A korabeli szovjet vizsgálati módszerek és a koncepciók perек felépítésének ismeretében biztosra vehető, hogy Belkin nem önszántából nevezte meg Péter Gábort CIA-ügynökként, hanem azért, mert kihallgatói pontosan ezt a nevet akarták hallani tőle. A vallatás eredményét Sztálin azonnal közölte Rákosival. Az ÁVH-főnök bűnösségére „tárgyi bizonyítékot” is találtak: a lakásán lefoglaltak egy fényképet, amelyen együtt volt látható Allen Dullesszel, aki akkor az amerikai katonai hírszerzés, az OSS rezidense volt. Valójában a fotó 1945-ben készült, amikor a háborús bűnösök kézre kerítése során „munkakapcsolatban” álltak egymással.⁴⁴ A szovjet modell alapján szerveződő koncepció szerint tehát a szerepek – köztük a „zsidó államvédelmi vezető” is – már előre készen álltak a készülő monstre perhez, és a megfelelő szereplőket csak ki kellett válogatni ehhez. Az, hogy a Szovjetunió vezérének forgatókönyvében pont Péter kapott központi helyet korántsem lehetett véletlen. Az okokra csak akkor kaphatunk pontosabb választ, ha megvizsgáljuk az egykori ÁVH-vezető személyiségét és azt, hogy hogyan viszonyult a vele szemben támasztott elvárásokhoz.

Az őt személyesen ismerő kortársak közül többen arról számoltak be, hogy Péter Gábor személyisége drasztikus változáson esett át a Rajk-pert követően. Ezt a folyamatot így fogalmazza meg egy szemtanú, Péter egy közeli munkatársa, Décsi Gyula államvédelmi alezredes: „Az abszolút rendes és az abszolút ocsmány között, átmenet nélkül egy éjszaka alatt nála bekövetkezett.”⁴⁵ Ez a mondat azért keltette fel a figyelmemet, mert egy hirtelen törést, negatív irányba történő változást ír le. A megfogalmazásból egyértelműen arra lehet következtetni, hogy korábban Péter Gábor még nem az a könnyörtelen, szociopata személyiség volt, mint amilyené később vált. Kutatást igényel annak kiderítése, hogy mi volt az a kiváltó ok, amely ezt a személyiségtorzulást előidézte nála. Péter Gábor, az Államvédelmi Hatóság vezetőjeként kegyetlenségéről vált hírhedtté, bár a fent idézett, múltbeli állapotra utaló kifejezés („a legrendesebből”) mellett több más, ezt az állítást megerősítő forrás is arról tanúskodik, hogy az egykori ÁVH-vezér személyisége nem volt mindig ilyen.

Ezek közé tartozik többek között Szálasi Ferenc népbíróági perének nyomozati és bírósági szakaszában, 1945–46-ban írt börtönnaplója. Szálasi kihallgatásait Péter Gábor végezte, aki ekkor a PRO vezetője volt. A napló sorai olyan képet festenek Péter Gáborról, amely a róla alkotott, köztudatban elterjedt ábrázolástól igencsak eltér. A volt hungarista vezető ugyanis itt „elragadó ember”-nek nevezi Pétert, akit nagyra becsült, és akivel a kihallgatások és informális beszélgetések során kimondottan jó személyes kapcsolatot alakított ki.⁴⁶ Az „osztályvezető” (ahogy Szálasi nevezte) a gya-

43 == Baráth–Feitl (szerk.), 2013: 67.

44 == Hegedüs, 1988: 193–194.

45 == Zinner, 2019

46 == Karsai, 2016: 14.

núsított ellátásra vonatkozó és egyéb panaszait mindig megértően meghallgatta, és igyekezett azokat orvosolni. Még azt is megpróbálta elintézni, hogy a volt nyilas vezetőt szenteste a felesége meglátogathassa, bár ez állítólag rajta kívül álló okokból meghiúsult. Szálasi naplójában azt is feljegyezte, hogy Péter Gábor egy hungarista által írt levelet mutatott neki, amelyben az illető köszönetet mondott azért, hogy jól bánik egykori vezérével.⁴⁷ Amikor a nyomozati szakasz véget ért, Szálasi megköszönte Péter Gábornak a „*kifogástalan bánásmódot*”, és sajnálatát fejezte ki, hogy a személyes találkozásokra már nem kerülhet többet sor, mivel át fogják szállítani őt az Andrássy út 60-ból az ügyészség Markó utcai épületébe.⁴⁸ Farkas Vladimir a vele készült interjúm során olyan részleteket közölt Péter Gábornak Szálásival való együttérző viszonyulásáról, amelyet más források nem erősítettek meg, ezért az elmondottak hitelessége kétséges, azt forráskritikával érdemes kezelni.⁴⁹ Emellett ennek a forrásnak a megbízhatósága azért is kérdéses, mert Szálasi feltételezhető személyiségzavara sok esetben téves valóságérzékelést eredményezett. A háborús főbűnösök ügyében folytatott nyomozás pedig eszközeit tekintve lényegesen eltért a későbbi koncepciós perek előkészítésétől.

Farkas Vladimir személyes közlése szerint – amelynek valóságtartalma kontrollforrások hiányában szintén kétséges – Péter Gábort megrendítette Szálasi kivégzésének látványa. Ennek ellentmond a halálos ítélet végrehajtásánál szemtanúként szintén jelen lévő Marosán György visszaemlékezése, aki úgy látta, mintha Péter Gábor szadista élvezettel nézte volna végig a háborús főbűnösök akasztását: „*hallgat,*

47 = = Karsai E. – Karsai L., 1988: 19.

48 = = Uo. 37.

49 = = Farkas Vladimir személyes közlése, 1998. május 6. Ennek forrásként való felhasználása azért jelent problémát, mert Farkas Vladimir nem járult hozzá ahhoz, hogy a vele készült interjúról hangfelvételt készítsék, sem ahhoz, hogy jegyzeteljek, csak egyedül ahhoz, hogy közléseit kutatómunkámban felhasználjam. Közlésének megbízhatósága azért is kétséges, mert Farkas a vele korábban hosszas, részletes interjút készítő Zinner Tibornak mindezeket nem említette. Farkas Vladimir visszaemlékezése szerint a börtönőrök megbotránkoztak azon, hogy Péter Gábor Szálasit a cellájában is meglátogatta, „*vigasztalgatta*”, többek között akkor, amikor lelkileg megviselte őt felesége karácsony esti látogatásának elmaradása, magánya. Farkas Vladimir szerint Péter Gábor sajnálta Szálasit, és a nyomozás során állítólag enyhítő körülményeket talált az ügyében, amely a Wallenberg-féle menlevelek elismerésével és a budapesti zsidók deportálásának a németek felé történő megtagadásával állt összefüggésben. Farkas elmondta nekem, hogy a pártvezetés (főleg Rákosi Mátyas) emiatt nagyon felháborodott, az összegyűjtött, enyhítő körülményeket tartalmazó iratokat megsemmisíttette, és Péter Gábort arra utasította, hogy pszichiátriai kezelésnek vesse alá magát. Így a Rákosi által kiválasztott Bálint István pszichiáter már ekkor Péter kezelőorvosa lett. Beszélgetésünk alkalmával Farkas Vladimir úgy jellemezte volt felettesét, mint „*nyugodt, kedves, halk beszédű, kicsit visszahúzódó embert*”, aki lelkének számos féltett titkát megosztotta vele, például a Szálasi-üggyel kapcsolatos különvéleményét vagy azt, hogy Szálasi kivégzése annyira megviselte, hogy majdnem sírva fakadt, és rossz közérzetre, megfázásra, lázra hivatkozva tért ki a vele interjút készíteni akaró újságírók kérdései elől.

de szeme különösen csillog”.⁵⁰ Ez a leírás viszont korántsem lehet mentes az elfogultságtól, mivel Marosán György azok közé tartozott, akiket később az ÁVH emberei hallgattak ki, és akik ezért haragot tápláltak magukban a volt ÁVH-vezető iránt.⁵¹ Emellett Marosán visszaemlékezésében tetten érhető az igyekezet, hogy a Rákosi – és közvetve a Sztálin – által elkövetett bűnök miatti felelősséget Péter Gáborra, „*Berija emberére*” hárítsa.⁵²

Farkas Vladimir emlékirataiban viszonylag részletes leírást adott Péter Gábor személyiségéről, mivel 1948-ban közelebbi munkakapcsolatba került vele, ugyanis a fontosabb operatív technikai feladatok megoldására Péter gyakran őt hívta. Kettőjük kapcsolata egy idő múlva meghaladta a főnök-beosztott viszonyt, és barátivá vált. Farkas Vladimir számára főnöke egyfajta apapótlék is volt, mivel Farkas Mihályhoz, az apjához, nem fordulhatott segítségért, nem volt köztük bensőséges családi viszony. Az ÁVH-vezető is megosztotta bizonyos munkahelyen kívüli gondjait beosztottjával, aki egy ideig bizalmasa, „kedvence” volt, és pótolta számára azt a Csillag László nevű, sokak számára titokzatos kilétű és feladatkörű (valószínűleg a szovjet titkosszolgálat összekötőjeként dolgozó) kollégáját, akivel baráti viszonyt ápolt, és akinek a halála nagyon megviselte. Farkas szerint egykori illegális harcostársai is hasonlóan kedvező véleménnyel voltak Péter Gábor tevékenységéről és emberi magatartásáról is.⁵³

Míg a korabeli sajtó Péter Gábort a háborús bűnösök nyomában loholó, velük szemben könyörtelen rendőrfőnökként ábrázolta,⁵⁴ a valóság ennél árnyaltabb volt. Állítólag olyanok is voltak közöttük, akik Péter jóvoltából menekültek meg a halálos ítélettől vagy a súlyos börtönbüntetésétől, és ezeket az eseteket a későbbi perében bűnként rótták fel neki.⁵⁵ Hetényi Imrét, a Horthy-rendszer politikai rendőrségének főnökét (aki akkor az egyik leggyűlöltebb személynek, közellenségnek számított) időskorában és betegen tartóztatta le a PRO. Péter Gábor emlékiratokat készíttetett vele, amelyből a politikai rendőrség nyomozati módszereit kívánta megtanulni. A feljegyzés megírását követően Péter szabadon engedte a volt rendőrfőnököt, pedig ő 1933-tól a Budapesti Rendőr-főkapitányság Politikai Rendészeti, majd Államrendészeti Osztályának vezetőjeként központi szerepet játszott a baloldali mozgalmak üldözésében. Mindezek ellenére teljes bizonyossággal nem állítható, hogy

50 == Marosán, 1988: 132.

51 == Őt a szociáldemokraták ügyében halálra ítélték, majd peren kívül külön „konzílium” döntött a sorsáról. Ekkor Péter szólította fel arra, hogy kérjen kegyelmet Rákositól.

52 == Müller, 2017: 179–180.

53 == Farkas, 1990: 156.

54 == Müller, 2017: 109–110.

55 == Interjúm Farkas Vladimírral, 1998. május 6. Farkas Vladimir beszámolt arról is, hogy főnöke számára elmondása szerint gyakran problémát okozott az, hogy szánalmat érzett a kihallgatott személyek iránt. Úgy vélte, és arra oktatta beosztottját, hogy egy politikai nyomozónak le kell tudni küzdenie ezeket az érzelmeket, és alá kell rendelnie a célnak: a rendszer ellenségei elleni harcnak és ezáltal az államrend védelmének. Ezt az információt egyéb források nem erősítették meg.

Péter Gábor csupán valamiféle alku eredményeképpen helyezte szabadlábra Hetényi rendőrfőnököt. Ő ugyanis nem az egyedüli volt a Horthy-korszak azon magas rangú tisztjei közül, akikkel Péter Gábor „emlékiratokat” készíttetett. Ilyen visszaemlékezéseket írtak Kádár Gyula, Sigetter Viktor és Garzuly József honvéd vezérkari tisztekkel a Vkf. (Vezérkari Főnökség) 2. (hírszerző és kémelhárító) Osztály szervezetéről és működéséről, vagy Ujszászy Istvánnal, az Államvédelmi Központ egykori vezetőjével saját szerepéről, politikai és hivatali kapcsolatairól, valamint a hírszerzési és kémelhárítási szolgálatok tevékenységéről, és Wayand Tibor detektív-felügyelővel, aki 1939 elejétől végezte a baloldali ügyekkel foglalkozó detektívcsoport irányítását.⁵⁶

Wayandhoz hasonlóan – bár egészen más okok miatt – Ujszászy István vezérőrnagy sem menekülhetett meg a halálos ítélettől. Ujszászy a második világháború alatt a katonai és polgári hírszerzést vezette, és a Horthy-rendszer vezető garnitúráján belül azok közé tartozott, akik a nyugati szövetséges hatalmak felé orientálódtak, és vezető szerepet töltek be a háborúból való kiugrási kísérletben. Farkas Vladimir visszaemlékezése szerint Pétert 1948 decemberében arra kötelezték, hogy adja át Ujszászyt a Katpolnak, amelynek élén ekkor a szovjet katonai elhárítás által beszerzett Pálffy György állt. Farkas szerint Péter Gábor a „*legnagyobb sajnálatára*” kénytelen volt engedelmessé válni.⁵⁷ Ujszászynak Fekete Iván álnéven írt feljegyzései végén egy Péter Gábornak címzett üzenet olvasható: „*Mélyen tisztelt Altábornagy Úr! Csatolom a 17. füzetet, mely tárgykör hiányában már nem telt meg. Nagyon köszönöm a szép nyakkendőt. Nem tudom, hogy lesz-e alkalmam személyesen búcsút venni. Engedje meg, hogy ezúton hálás köszönetet mondjak azon korrekt, szívélyes, előzékeny magatartásáért, amiben részesített. Nem szívesen válok meg altábornagy Úrtól, akivel nagyon szerettem volna együtt dolgozni. Így jövöm és szabadságom irányában bizonytalanságban, nyugtalanságban vagyok. Még egyszer sokszor köszönök mindent, őszinte tisztelője. 1948. december 10-én. Fekete Iván*”.⁵⁸

Hetényihez hasonlóan menekült meg a halálos ítélettől Juhász Antal volt csendőr törzsőrmester is, akinek az önvallomásában azt kellett feltárnia, hogy milyen vallatási és egyéb nyomozati módszereket használtak a Horthy-korszak csendőrei a baloldali mozgalmak felderítése folyamán. Szolgálataiért jutalmul a volt csendőrtisztet szabadlábra helyezték, és új személyazonosság alatt folytathatta életét.⁵⁹

Egy másik forrás, ahonnan Péter Gábor személyiségéről képet kaphatunk a Rajk-pert megelőző időszakból, nem más, mint Demény Pál visszaemlékezése, amely arról az eseményről tudósít, amikor Rákosi a moszkoviták számára konku-

56 == Varga, 2009.

57 == „Péter több, a horthysta politikai rendőrséghez, csendőrnnyomozó szervezethez és a VKF-2-höz tartozó vezetőt használt fel szervezési feladatok végrehajtására. ... Ujszászy István is, akit Péter »felhasznált«, utóbb, legnagyobb sajnálatára, kénytelen volt átadni a Katonapolitikai Osztálynak.” – Rainer M., 2000

58 == Haraszti (szerk.), 2007: 61.

59 == ÁBTL 2.1. VII/20-b. Juhász Antal önéletrajza, 1950. október 11.

renciát jelentő, a kommunista párton belül „különutas” álláspontot képviselő Demény-„frakcióval” való leszámolás céljából koncepciós pert kezdeményezett a csoport vezetői ellen. Demény emlékei szerint Péter Gábor láthatóan szégyenkezve tartóztatta le, zavarban volt, és igyekezett megnyugtatni őt, azt ígérve neki: vendégként fognak bánni vele annak ellenére, hogy ő mostantól a „párt foglya”.⁶⁰

Amikor a nemzetgyűlési választásokon a legtöbb szavazatot kapott Független Kisgazdapárt főtitkára, Kovács Béla az ún. köztársaság-ellenes összeesküvés ügyében indított eljárás során önként jelentkezett az Államvédelmi Osztályon, és valloást tett, a kihallgatás közben megjelent ügyvédje, Pfeiffer Zoltán, s a Péter Gáborral történt szóváltás után Kovácsot elvitte az Andrássy út 60-ból. *„Péter tiltakozott, de mentünk az ajtó felé Kováccsal, mondván, az erőszaktól sem riadunk vissza. Péter Gábor látva elszántságunkat nem állt utunkba, hanem úgy tett, mintha udvariaskodna, kikísért bennünket a lépcsőházig, és szabad utat intett fogdmegjeinek.”*⁶¹ A leírásból pontosan nem állapítható meg, hogy Péter miért tartózkodott ekkor még az erőszak alkalmazásától. A korabeli belpolitikai helyzet azonban magyarázatot adhat erre: 1946-ban annak ellenére, hogy a politikai rendőrség kommunista irányítás alatt állt, még koalíciós kormány volt hatalmon, ezért az államvédelmi vezető bizonytalan lehetett abban, hogy mit engedhet meg magának egy honatyával szemben.

= = Lázadás és megtörés

Megfigyelhető, hogy a sztálinista önkényuralom fokozatos kiépülése folyamán Rákosi utasításait a legtöbbször feltétlen hűséggel követő államvédelmi vezető kihallgatási módszerei, a gyanúsítottakkal való bánásmódja egyre kegyetlenebbé vált. A Rajk-pert közvetlenül megelőző hónapokban a korábbiól már teljesen eltérő személyiség képe rajzolódik elénk a koncepciós perek egykori gyanúsítottjainak visszaemlékezéseiből. Erre utal Pártay Tivadar visszaemlékezése is, aki szerint miután bevitték az ÁVH-ra, Péter felugrott, belevágott az arcába, és azt mondta neki: *„Na, te rohadt fasiszta, csakhogy te is itt vagy már!”*⁶²

A verés és a kínzás bevezetését Péter Gábor (és sok más egykori ÁVH-s) szerint maga Rákosi követelte meg: *„1946. vagy 1947. évtől kezdődően Rákosi Mátyás évenként több ízben tett nekem olyan utasításszerű kijelentést, hogy a múlt érában úgy tudtak verni az erőszakszervezetek, hogy annak nyoma nem maradt, és nem járt halálos következményekkel, s erre utasítást adott, hogy ilyen verőcsoportokat szervezzek meg az Államvédelmi Hatóságon belül.”*⁶³ A Rajk-per gyanúsítottjainál csak az egyre kegyetlenebb eszközökkel tudták elérni azt, hogy a legképtelenebb államellenes bűntetteket is valósnak ismerjék el. A kínvallatás ellenére Rajk László sokáig nem

60 == Demény, 1988: 149.

61 == Palasik, 2000: 194–229.

62 == Müller, 2017: 154.

63 == ÁBTL 2.1. VI/1. Jegyzőkönyv Péter Gábor kihallgatásáról, 1956. október 20.

tört meg, és nem volt hajlandó magára vállalni a koholt vádakba foglalt bűncselekményeket, pedig lelkileg és testileg annyira szenvedett, hogy a kihallgatási jegyzőkönyvet vezető belügyi alkalmazott felmentését kérte feladata alól, mert nem bírta hallgatni, ahogy Rajk sír.⁶⁴ Décsi Gyula visszaemlékezése szerint Rajkot olyan kegyetlenül bántalmazták, hogy abba majdnem belehalt: az „*egyik legbrutálisabb verés volt, amiről tudok, Szücs és a nyomozók lihegve jöttek ki, Rajk hörgött, utána napokig alig tudott járni*”.⁶⁵ Péter Gábor a Rajkkal szemben alkalmazott verést 1949 júniusában önhatalmúlag leállította.⁶⁶

Farkas Vladimir emlékiratai arról tanúskodnak, hogy amikor ő először szembesült azzal, hogy Rajkot milyen kegyetlen módszerekkel vallatják, elborzadt, és feltette a kérdést elöljáróinak, hogy miért van szükség az ilyen szörnyű eszközök alkalmazására. Ekkor apja, Farkas Mihály, Gorkij szavaira hivatkozott, aki szerint „*hogy ha az ellenség nem adja meg magát, akkor azt meg kell semmisíteni*”.⁶⁷ Szücs Ernő ÁVH-alezredestől, Péter helyettesétől pedig azt a választ kapta, hogy ha az ellenség a leleplezése után nem törik meg, akkor nincs más eszköz ennek elérésére, mint a kegyetlen verés. Szücs megszállottan hitt abban, hogy ők akkor a „*két világrendszer között kiéleződött osztályharc titkos háborújának frontvonalában harcolnak*”, ahol a könyörtelen erőszak ugyanazt a funkciót tölti be, mint a háborúban a fegyverek.⁶⁸ Péter Gábor viszont olyan homályos választ adott Farkas Vladimir kérdésére, amelyből nem igazán lehetett arra következtetni, hogy egyetértene a brutális nyomozati módszerekkel. Csupán annyit mondott ugyanis, hogy a magyarországi illegális kommunista mozgalomban voltak olyan bátor emberek, akik kínzás hatására sem voltak hajlandóak árulóvá válni, és példának hozta fel Rózsa Ferencet és Kovács Istvánt, valamint feleségét és saját magát is.⁶⁹

Rajk esetében a verés abbahagyása után áttértek a kifárasztás, alvásmegvonás módszerére: 48 órán keresztül vallatták, de végül ez is eredménytelennek bizonyult. Ezt követően Farkas Mihály és Kádár János folytatta a kihallgatást, akik a lelki ráhatás eszközével igyekeztek rávenni Rajkot, hogy a „*párttal szembeni bűneit*” azzal tudja csak jóvátenni, ha részletes beismerő vallomást tesz, amit tulajdonképpen „*Rákosi elvtárs és a párt*” számára tesz.⁷⁰ Emellett azzal hitegették, hogy a per csak színjáték lesz, az ítéletet valójában nem fogják végrehajtani. A főtitkár megunt a nyomozás elhúzódsát, és a szovjet állambiztonsági szervek vezetőihez fordult segítségért, mivel a szovjetek is elégedetlenek voltak az ÁVH sikertelensége miatt.

64 == Pető, 2001: 101–102.

65 == Horváth–Solt–Szabó–Zanathy–Zinner (szerk.), 1994: 443.

66 == Zinner, 2013: 142.

67 == Farkas, 1990: 202.

68 == Uo.

69 == Uo.

70 == Farkas, 1990: 204.

A kihallgatások irányítását és lefolytatását a továbbiakban a szovjet állambiztonság (MGB) vette át, Fjodor Belkin vezetésével; Péter Gábor tevőlegesen abban már nem vett részt.⁷¹

Az ÁVH vezetője a magyar és jugoszláv belügyminiszter állítólagos paksi csőszkunyhóban történt találkozásának történetében kételkedett leginkább a koncepció egyes elemei közül. Péter Gábor később, a börtönben írt beadványában igyekezett a saját szerepét minél pozitívabb színben feltüntetni, és szinte már ellenállónak beállítva magát, azt állította, hogy kétkedésének hangot adott Rákosi felé is, de a főtitkár ragaszkodott elképzeléséhez.⁷² Décsi Gyula visszaemlékezése szerint az ÁVH-vezérnek ekkor vált szavajárásává, ha a vallomásokban valami nehezen hihető, valószínűtlennek tűnő elem szerepelt: „*Remélem, ez nem valami Paks megint!*”⁷³ A kétségeivel küzdő Péter Gábor ekkor elmondása szerint vakmerő tette szánta el magát: egy levélben panasszal fordult a szovjet állambiztonság vezetőjéhez, Viktor Abakumovhoz, amelyben szóvá tette, hogy a Rajk-ügyben erőltetés folyik, és az megalapozatlan vádakat tartalmaz.⁷⁴ Ez a dokumentum nem került elő, bár bizonyos források igazolják a létezését, valószínűleg az orosz állam levéltárában ma is megtalálható. A levélre Farkas Vladimir is utal visszaemlékezésében, bár szerinte ennek megírását Belkin kezdeményezte, emellett azt állítja, hogy ő az erre vonatkozó bizalmas információt Szücs Ernőtől kapta. Péter vallomásaiból az derül ki, hogy ezt a feljelentésként is értelmezhető levelet az oroszul tudó Szücs Ernő ÁVH-ezredes fogalmazta meg, Péter pedig aláírásával látta el.⁷⁵ Décsi Gyula a vele 1984-ben készült interjúban Péter Gábor állítását támasztja alá. Ebben ugyanis a következőképpen idézi fel a levél keletkezésének körülményeit: „*...amikor a Rajk-ügyben Péter a levelet íratta vele [Szücs Ernővel], akkor azt mondta, hogy »te ismered Abakumovot és te fordulj hozzá«. [...] Az ÁVH vezetőinek Abakumovhoz intézett, a figyelmét a készülő Rajk-ügy túlhajtott torzításaira felhívó leveléről beszélek. Hogy ez a levél létezett, azt tudom, mert aláírásának és elküldésének tanúja voltam. Azt azonban, hogy 1952. december végén, a moszkvai utódlási harcok idején valóban ezt a levelet küldték-e haza, és Pétert Rákosi ezért tartóztatta-e le vagy valami más dokumentum alapján, azt nem tudom.*”⁷⁶ Egy év sem tel el, és az államvédelmi vezető újabb jelentést küldött Abakumovnak, amelyben részletezte Rákosi aggasztó, paranoiásnak tűnő viselkedését. Ez utóbbi dokumentumra vonatkozóan találhatunk olyan forrásokat, amelyek szerint ez az irat is az Oroszországi Föderáció Elnöki Levéltárában lelhető fel.⁷⁷

71 = Müller, 2017: 154.

72 = Koltay–Bródy (szerk.), 1990: 25.

73 = ÁBTL 2.1. I/1-e. Décsi Gyula vallomása, 1954. május 16.

74 = Müller, 2017: 154–155.

75 = Farkas, 1990: 372.

76 = Interjú dr. Décsi Gyulával, 1984. május 21. 75–76. Készítette: dr. Zinner Tibor.

77 = Murasko, 1999: 160–169.

A Rajk-pert követő időszakban, a napi több órás pszichiátriai kezelés megkezdése után Péter mentális és fizikai állapota annyira leromlott, hogy az a szovjet tanácsadóknak is feltűnt. Kartasov 1950 februárjában a magyar államvédelmi vezetőről írt jelentésében a következőképp jellemezte őt: „Rákosi elvtárs gyakran beszél arról, hogy bízik Péterben, értékeli őt, de kijelenti, hogy beteges állapota miatt Péternek ideje lenne nyugalomba vonulni. Lehet, hogy ez nem véletlen, mert Péter szavai szerint a Politikai Bizottságban nemegyszer negatív véleményt fejtett ki egyes pártvezetők bizonyos tevékenysége kapcsán, ami rosszindulatú viszonyt váltott ki Péter irányában. 1948-ban, azzal összefüggésben, hogy Péter átadta munkatársainknak a magyarországi trockistákra vonatkozó anyagot, Rákosi elvtárs Farkassal együtt – Péter szavai szerint – erősen szidták őt. A biztonsági szervek munkájában meglévő komoly hiányosságoknak nem kevésbé fontos oka, hogy Péternél hiányzik a szükséges tapasztalat, valamint betegsége miatt nem kellően operatív.”⁷⁸ Rákosi Mátyás emlékirataiban olvasható, hogy 1950–1951 táján tervbe vette Péter menesztését, amit személyesen Sztálinnal is közölt. Meglepetésére azonban a szovjet vezér dühösen utasította el ezt az ötletet: „És javaslom magának, hogy ezekre az emberekre, ilyen nagyszerű emberekre, mint Farkas meg a Péter Gábor, vigyázzon nagyon és tartózkodjon az ilyenektől, és lehordott engem a sárgra földig.”⁷⁹

A Kartasov-jelentés egyébként amellet, hogy dicsérő szavakkal illeti Pétert, vádiratnak is beillő bírálatot jelentett az ÁVH-val és burkoltan annak vezetőivel szemben. Leginkább azt rótták fel nekik, hogy az általuk vezetett szervezet nem lépett fel kellő eréllyel a „nép ellenségeinek” bizonyos csoportjaival, köztük a háborús bűnösökkel szemben. Emellett az ÁVH zsidó származású vezetőit az állam biztonságára potenciális veszélyt jelentő elemként írja le, előrevetítve ezzel a későbbi, 1953-as cionista pert, amelynek Péter a fővádlottja lett: „Mindazonáltal az országban a népi demokráciának jelentős számú, tömegében érintetlen, dühödtt ellensége van, amely arra törekszik, hogy megbíúsítsa a nép erőfeszítéseit és megsemmisítse a munkásosztály vívmányait. [...] A JOINT széleskörű jótékonyági tevékenységgel leplezve magát az országban, gyakorlatilag azzal foglalkozik, hogy tanulmányozza és kiválasztja a kádereket az amerikai hírszerzés számára. [...] Amint az ismeretessé vált, a legutóbbi időkhöz még az ÁVH apparátusának zsidó származású ingadozó munkatársai is kaptak anyagi segítséget a JOINT-tól. Azon kívül az ÁVH úgynevezett szociális osztálya hosszú ideig hivatalos kapcsolatot tartott a JOINT-tal, anyagi és pénzügyi eszközöket kapott tőle, hogy ossza szét munkatársai között. Így maga az ÁVH bizonyos mértékben a JOINT költségén élt. Annak ellenére, hogy voltak anyagok a JOINT kémtevékenységére vonatkozóan, az MDP KV tilalmára hivatkozva az ÁVH nem tett semmilyen intézkedést a JOINT bomlasztó tevékenységének megszakítására. [...] Nem lehet elhallgatni azt, hogy hiányzik a szükséges munka a párt soraiba beférkőzött trockisták, nyugati emigránsok és más gyanús elemek ellenséges tevékenységének leleplezésére, akikre vonatkozóan az ÁVH-nál mind

78 == Baráth, 2008.

79 == Baráth–Feitl, 2013: 54.

ez idáig nagy mennyiségű anyag fekszik el. Az országban a népi demokrácia ellenes reakció jelentős erői élnek és tevékenykednek, akiknek egy része befurakodott az államapparátusba, ahol bomlasztó munkát végeznek. [...] Az egyik alapvető hiányosság az ÁVH szerencsétlen káderhelyezete. Annak ellenére, hogy az ÁVH-t alapvetően kommunistákkal töltötték fel, a biztonsági szervekbe beszivárgott nagyszámú társadalmilag idegen ember, többnyire zsidó nemzetiségűek, akiknek egy része rokoni és egyéb kapcsolatokkal rendelkezik a kapitalista országokban. [...] Az ÁVH vizsgálati munkájával és a politikai bűnözők büntetési rendszerével való megismerkedéskor felhívtuk a figyelmet arra, hogy a nagyszámú letartóztatott ellenség közül csak jelentéktelen rész kapott megérdemelt büntetést, a többiek szabadon maradtak. Másodszor – a vizsgálat gyengesége az ÁVH szerveinél, amikor siettek átadni az ügyet a bíróságnak, nem gondoskodva arról, hogy végig feltárják a letartóztatottak bűnös kapcsolatait és meggyőzően bizonyítsák a vádakat. A letartóztatottakat általában röviden, felületesen hallgatják ki és ezzel a vizsgálat befejeződött, ellenőrzés és dokumentálás nélkül, amivel összefüggésben az ügy kimenetele teljes egészében a többségükben reakciós bírók és ügyészek akarától függött, akik csak formális jegyek alapján, a régi királyi vagy horthysta törvényekre hivatkozva, megszüntették az ügyet vagy a vádlottakat minimális mértékű büntetésre, néhány hónapos szabadságvesztésre ítélték. Így az ÁVH által letartóztatott több mint 45 ezer háborús bűnösből az ügyészek által 22 ezret szabadon bocsátottak vagy igazoltak rögtön a vizsgálat befejezése után, több mint 15 ezret pedig néhány hónap múlva szabadon bocsátottak, mint aki már letöltötte büntetését. Azon kívül néhány ügyben egyáltalán nem folyt vizsgálat, hanem a letartóztatottakat, többek között fontos bűnözőket, mivel nem leplezték le őket, internáló táborba küldték, ahonnan a törvény alapján fél év múlva automatikusan kiszabadultak. [...] Jelenleg gyakorlati segítséget nyújtunk Péter elvtársnak az ÁVH munkájának rendbe hozásában, miközben tapintatosan hallgat tanácsainkra és gyorsan reagál rájuk.”⁸⁰

A Péter által a Rajk-per koncepciók elemeiről panaszt tevő, Abakumovnak küldött – ahogy a későbbiekben nevezte – „óvó levél” nem maradt sokáig következmények nélkül. Az ÁVH-n belüli tisztogatás azonban csak 1950 októberében vette kezdetét, szovjet parancsra. Vélhetően a Péter Gáborral való leszámolás része volt az is, hogy a következő, tervbe vett koncepciók per célpontja Szücs Ernő ezredes lett, aki Péterrel együtt küldte el a szovjet állambiztonsági vezető, Abakumov részére a Rajk-ügyről panaszt tevő levelet. A Péter Gáborral baráti viszonyban lévő Szücsöt kémkedéssel gyanúsították, és hogy Pétert erkölcsileg, lelkileg még jobban megtörjék, a vizsgálat feladata is rá hárult. Későbbi vallomása szerint Rákosi dühösen utasította őt: „A tűz égesse meg ezt a rohadék Szücsöt! Két napig éjjel-nappal úgy veresse, hogy ropogjanak a csontjai!” A parancsot Péter továbbította Farkas Vladimirnek és Károlyi Mártonnak, akiknek az alárendeltjei annyira megverték a volt ÁVH-ezredest és bűntársának tartott testvérét, Szücs Miklóst is, hogy a bántalmazásba mindketten bele-

80 == Baráth, 2008: 6–10.

haltak. Bálint István a szintén a cionista perben történt 1953-as letartóztatása után beismerte, hogy Péter Gábor utasítására morfininjekciót adott Szücsnek, és ezzel ölte meg. Ezt Péter ugyanekkor tett vallomásával megerősítette.⁸¹

Ezek a beismerő vallomások azonban azért kétes hitelességűek, mert koholt vádak alapján indult eljárásban, szintén kínvallatás hatására születtek. Ezt támasztja alá Bálint István fiának visszaemlékezése is: „Egy emlékem van ebből az időből. Mikor az anyám hazajött a börtönből, az apám ruháját hazahozta és ledobta a földre, és cafatokban volt és véres volt.”⁸² A későbbiekben mindketten visszavonták vallomásaikat, és Bálint úgy módosította azt, hogy a vádakkal szemben pont a Szücs testvérek életben tartásához volt szükség az injekcióra, amely nem morfint, hanem coffein-cardisol szérumot tartalmazott. Az igazságügyi orvosszakértői jelentés végül a boncolás után „külső erőszakot”, verést állapított meg a halál okaként.⁸³

Péter Gábor szerint a Rajk-per törvénytelenségeit feltáró levél volt a kiváltó oka annak, hogy 1953-ban ő lett a szovjet utasításra indított újabb nagyszabású koncepció per, a cionista ügy első számú gyanúsítottja, kiszemelt jövőbeni fővádoltja.⁸⁴ Mielőtt azonban Rákosi – sztálini parancsra – a koncepció per eszközéhez folyamodott volna, más módon igyekezett Péter Gábor személyiségét megtörni. Több forrás, köztük Décsi Gyula egykori államvédelmi alezredes visszaemlékezése, a Péter Gábornál végbement pszichés változás legfőbb okaként azt a sajátos pszichiátriai kezelést jelöli meg, amelynek a Rajk-per után napi rendszerességgel alá kellett vetnie magát. Décsi a visszaemlékezésében beszámol arról, hogy főnökét „a Rajk-ügy nagyon megzavarta és megrendítette. Bálint István már azelőtt is sokat járt hozzá, de 1949-től kezdve naponta órákat töltött vele, pszichológiai (szinte pszichoanalitikus) kezelője lett. Ettől kezdve egyetlen bizalmasa volt (ezt Bálinttól tudom), aki kora délutántól estig, néha késő estig vele töltötte minden idejét.”⁸⁵ A Zinner Tibor által vele készült interjúban Bálint István nem tagadta, hogy jelentős szerepe volt Rákosi bizonyos parancsai-val kapcsolatosan már korábban is, de főképp 1949 nyaratól a „paksi találkozó” koholt vádjával szemben kételyeket hangoztató főnöke meggyőzésében.⁸⁶ Janikovszky Béla államvédelmi ezredes második felesége, Janikovszky Éva szintén elmondta, hogy a pszichiáter közel lakott Péter II. kerületi villájához, amelybe naponta hivatali autó vitte. Ennek kertjében órákat sétáltak délutánonként, amikor arról gyözködte főnökét, hogy hajtsa végre a főtitkártól kapott parancsokat.⁸⁷ A hírhedt főorvost az ÁVH-nál sokan Péter Gábor „rossz szellemének” tartották.⁸⁸ Péter 1954-ben így vallott erről:

81 == Koltay–Bródy, 1990: 27–28.

82 == Argejő, 2018: 48.

83 == Huszár, 2009: 112–120.

84 == Koltay–Bródy, 1990: 28.

85 == Zinner, 2013: 397.

86 == Zinner, 2019.

87 == Uo.

88 == Mező, 2017: 21–48.

„Kádárra Donát olyan befolyással volt... és legalább annyira tudott rá hatni, mint rám Dr. Bálint István ideg orvos az ÁVH-n.”⁸⁹

Nem maradtak fenn írásos dokumentumok arról, hogy Bálint doktor pontosan milyen mentális betegséget diagnosztizált Péter Gábornál; Décsi Gyula csak arra tért ki a visszaemlékezésében, hogy a volt ÁVH-vezető skizoid személyiségzavarban szenvedett.⁹⁰ A „kezelés”-ről, azaz a beszélgetések tartalmáról sem lelhetőek fel adatok, mivel Bálint Istvánnak a cionista per kezdetén történt letartóztatásakor az erre vonatkozó iratokat, Péter Gábor kórtörténetét megsemmisítették, amelynek tényét az erre vonatkozó jegyzőkönyv bizonyítja.⁹¹ Az előbbi visszaemlékezésekből arra lehet következtetni, hogy Péter Gábornak a Bálint általi kezelése nem a szó szoros értelmében vett, kizárólag a lelki egészség helyreállítását célul kitűző pszichoterápia volt. Mivel az ÁVH-vezető pszichoterápiájának folyamatát nem ismerjük, az általa kapott kezelés jellegét sem tudjuk pontosan megítélni. Azt azonban tudjuk, Bálint doktor nem idegengedett attól, hogy az elmegyógyászat eszközeit a meggyőzés céljára alkalmazza. Vannak olyan források, amelyek arról tanúskodnak, hogy az ÁVH orvosa ismerte a speciális „gyógykezelés”, a politika szolgálatába állított pszichiátria rendhagyó módszereit, amelyeket a Szovjetunióban sajátított el. Az egyik közülük Töttös Ernő *Téboły* című könyve, amelyben saját, az ÁVH börtönében átélt szörnyű élményeit tárja elénk. Töttös budapesti ügyvéd volt, aki 1952-ben külföldre próbált szökni több társával. Emiatt az Államvédelmi Hatóság veszprémi, majd budapesti börtönében vetették alá pszichiátriai kényszervallatásnak, amelyet Dr. Bálint István végzett. Ennek során olyan gyógyszereket adagoltak az ételébe, amelyek keserű ízét megérezte, de a mellette álló börtönőr addig fenyegette, amíg meg nem ette azt. Ennek hatására folyamatosan visszatérő hallucinációi lettek, és dührohamokat kapott. Végül a hallucinogén szerek adagolása következtében mesterségesen előidézett skizofrénia alakult ki nála. Gyógyszerezését csak Sztálin 1953-ban bekövetkezett halála után hagyták abba, és „betegségéből” csak ekkor gyógyult ki.⁹² Töttös Ernő könyvében arról számol be, hogy az '50-es években a Chinoin Gyógyszergyárban készítették az akaratgyengítő és a vallomásra kényszerítő tudatmódosító szert. Szerinte leggyakrabban a szkopolamin nevű anyagot használták erre a célra.⁹³ Egy, a magyarországi politikai pszichiátriát bemutató tényfeltáró könyv szerint a Rákosi-korszakban a nyomozók nagy valószínűséggel a kifárasztással, fizikai és lelki bánalmazással kombinált szuggesztió eszközt is bevetették annak érdekében, hogy a kihallgatott áldozat bármilyen képtelen vádat valóságnak ismerjen el magára nézve.⁹⁴

89 == Kis-Kapin, 2007.

90 == Zinner, 2019.

91 == Mező, 2017: 22.

92 == Töttös, 1985: 34–214.

93 == Uo. 48.

94 == Gázsó–Zelei, 1989: 66.

Arra, hogy Péter Gábor sokszor kényszer hatására, meggyőződése ellenére cselekedett, és az általa elkövetett bűnök súlyos lelkiismereti válságot idéztek elő nála, következtetni lehet az utolsó szó jogán elmondott beszédéből is, amelyet az ellene és társai ellen indult büntetőügy tárgyalásán mondott 1954. január 15-én. Ekkor elismerte felelősségét Szüics Ernő agyonverésével kapcsolatban is, bár tagadta, hogy azon személyesen jelen lett volna. Beszéde közben többször sírva fakadt, mélységes megbánását, büntudatát fejezte ki amiatt, hogy visszaélt a párt bizalmával. Arra kérte a bíróságot, hogy őt sújtsák halálbüntetéssel, de kegyelmezzenek meg feleségének, aki nála mindig „*keményebb és különb*” volt.⁹⁵ Mindezek alapján arra következtethetünk, hogy Péter Gábor félreállítása mögött nemcsak a moszkvai vezetés direktívái húzódtak meg, hanem az ÁVH-vezető (feltételezhető) lelki összeomlása is, amely nem csupán Rákosira, hanem a szovjet érdekekre is veszélyt jelenthetett. Így bizonyos mértékig az a kép is árnyalható, amely Péter Gáborról a köztudatban eddig kialakult.

= = = Levéltári források = = =

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

2.1. A volt Zárt irattár levéltári anyaga

- I./1-e. Rajk László és társai
- I/14-a. Pálffy György
- I/20. Pálffy György, Németh Dezső, Nagy Pál Ignác, Korondi Béla, Konkoly Thege Barna, Horváth (Hönigsberg) Ottó
- I/40. Beck János, Tőkés Ottó, Oszkó Gyula, Ráth Károly, Kovács Ferenc, Cséby Lajos
- I/50. Rosta Endre, Ács Tamás, Balabán Péter, Hódos György, Földi Iván, Kuti Gyula, Vági Ferenc, dr. Kálmán András
- VI/1. Péter Gábor és társai
- VII/20-b. Juhász Antal

3.1.9. Vizsgálati dossziék

- V-135778. Dr. Wayand Tibor

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL)

- M-KS 276. Magyar Dolgozók Pártja iratai

⁹⁵ = = ÁBTL 2.1. VI/1. Gyorsírói jegyzőkönyv Péter Gábor és társai ügyében megtartott II. fokú bírósági tárgyalásról, 1954. január 15.

=== Hivatkozott irodalom ===

Argejő, 2018

Argejő Éva: A veréstechnikától a színdinamikáig. Portré Dr. Bálint Istvánról, az ÁVH orvosáról. *Betekintő*, 3. sz. 46–58.

Balogh, 2015

Balogh Margit: *Mindszenty József (1892–1975)*. 2. kötet. MTA Bölcsészettudományi Központ, Budapest.

Baráth, 2008

Baráth Magdolna: Szovjet tanácsadó feljegyzése Magyarországról, 1950. *Betekintő*, 4. sz. https://betekinto.hu/sites/default/files/betekinto-szamok/2008_4_barath.pdf (utolsó letöltés: 2021. október 23.).

Baráth–Feitl (szerk.), 2013

Lehallgatott kihallgatások. Rákosi és Gerő pártvizsgálatának titkos hangszalagjai 1962. Szerkesztette: Baráth Magdolna – Feitl István. Napvilág Kiadó – Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, Budapest.

Dénes, 1994

Dénes Béla: *Ávós világ Magyarországon. Egy cionista orvos emlékiratai.* Kossuth, Budapest.

Demény, 1988

Demény Pál: „*A párt foglya voltam*”. *Demény Pál élete.* ELTE–Medvetánc, Budapest.

Farkas, 1990

Farkas Vladimir: *Nincs mentség. Az ÁVH alezredese voltam.* InterArt Stúdió, Budapest.

Gazsó-Zelei, 2012

Gazsó L. Ferenc – Zelei Miklós: *Őrjítő mandragóra. Bevezetés a politikai pszichiátriába.* L'Harmattan Könyvkiadó, Budapest.

Gyarmati (szerk.), 2002

Gyarmati György: Péter Gábor fiatalsága, 1906–1945. Kutatási gondok az ÁVH-főnök életrajzának feltárásában. In: *Trezor 2. A Történeti Hivatal Évkönyve 2000–2001.* Szerkesztette: Gyarmati György. Történeti Hivatal, Budapest. 25–78.

Haraszi (szerk.), 2007

Vallomások a holtak házából. Ujszászy István vezérőrnagynak, a 2. vkf. osztály és az Államvédelmi Központ vezetőjének az ÁVH fogságában írott feljegyzései.
Szerkesztette: Haraszi György. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, Budapest.

Hegedüs, 1994

Hegedüs András: *Rendhagyó életek. Szubjektív reflexiók.* BFI, Budapest.

Hegedüs, 1988

Hegedüs András: *A történelem és a hatalom igézetében. Életrajzi elemzések.*
Kossuth, Budapest.

Horváth–Solt–Szabó–Zanathy–Zinner (szerk.), 1992

Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez 1. Kúriai teljes ülések, ÁVH-s kihallgatások, „párt”-ítéletek, rehabilitációk, az ’56-os megtorlás iratai. Szerkesztette:
Horváth Ibolya – Solt Pál – Szabó Győző – Zanathy János – Zinner Tibor.
Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.

Horváth–Solt–Szabó–Zanathy–Zinner (szerk.), 1994

Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez 3. Kúriai teljes ülések, államvédelmi felülvizsgálati iratok, „párt”-ítéletek, törvényességi óvások, tárgyalási jegyzőkönyvek. Szerkesztette: Horváth Ibolya – Solt Pál – Szabó Győző – Zanathy János – Zinner Tibor. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.

Huszár, 2009

Huszár Tibor: *A pokol malmai – Szücs Ernő ezredes ügye és elágazásai 1946–1955.*
Corvina Kiadó, Budapest.

Ispánki, 1995

Ispánki Béla: *Az évszázad pere.* Lámpás Kiadó, Abaliget.

Karsai, 2016

Karsai László: Bevezető. In: *Szálasi Ferenc naplói, 1942–1946.*
Közreadja: Karsai László. Magvető, Budapest.

Karsai E. – Karsai L., 1988

Karsai Elek – Karsai László: *A Szálasi-per.* Reform Kiadó, Budapest.

Kis-Kapin, 2007

Kis-Kapin Róbert: „Ugy éltem itt, mint a bugyborék a vizen...” Péter Gábor

börtönben írt feljegyzései, 1954. május–augusztus. *Betekintő*, 2. sz. https://betekinto.hu/sites/default/files/betekinto-szamok/2007_2_kis_kapin.pdf (utolsó letöltés: 2021. október 23.).

Koltay–Bródy (szerk.), 1990

El nem égetett dokumentumok. Szerkesztette: Koltay Gábor – Bródy Péter.
Szabad Tér Kiadó, Budapest.

Major, 1988

Major Ákos: *Népbíráskodás, forradalmi törvényesség. Egy népbíró visszaemlékezései*.
Minerva, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.

Marosán, 1988

Marosán György: *Az úton végig kell menni*. Magvető Könyvkiadó, Budapest.

Mező, 2017

Mező Gábor: Levelek az elmeogyintézetből. Janikovszky Béláné tragikus története, *Arc és Álarc*, 1. sz. 21–48.

Murasko, 1999

Murasko, Galina Pavlova: Néhány ecsetvonás Rákosi Mátyás politikai portréjához.
Múltunk, 2. sz. 160–169.

Müller, 2017

Müller Rolf: *Az erőszak neve: Péter Gábor. Az ÁVH vezetőjének élete*.
Jaffa Kiadó, Budapest.

Papp, 2000

Papp Simon: *Életem*. Magyar Olajipari Múzeum, Zalaegerszeg.

Pető, 2001

Pető Andrea: *Rajk Júlia*. Balassi Kiadó, Budapest.

Schiffer, 1989

Schiffer Pál: *Börtönnapló (1953–1956)*. Kelenföld Kiadó, Budapest.

Szekér, 2017

Szekér Nóra: *Titkos társaság. A Magyar Testvéri Közösség története*.
Jaffa Kiadó, Budapest.

Töttös, 1985

Töttös Ernő: *Téboly. Egy művi tudathasadás története*. Griff Kontinent Kiadói Kft., Budapest.

Varga, 2009

Varga Krisztián: Az 1945 előtti politikai rendőrség Wayand Tibor detektívfelügyelő önvallomásában. *Betekintő*, 1. sz. https://betekinto.hu/hu/2009_1_varga_k (utolsó letöltés: 2021. október 23.).

Zinner, 2013

Zinner Tibor: „*A nagy politikai affér*”. *A Rajk-Brankov-ügy*. I. kötet. Saxum Kiadó, Budapest.

Zinner–Róna, 1986

Zinner Tibor – Róna Péter: *Szálasiék bilincsben*. I. kötet. *A hűség házából az Andrássy út 60-ig*. Lapkiadó, Budapest.

=== Internetes hivatkozások ===

Palasik, 2000

Palasik Mária: A „Magyar Közösség”-ügy és tanulságai. <http://www.rev.hu/sulinet45/szerviz/szakirod/palasik2.htm> (utolsó letöltés: 2021. október 23.).

Rainer M., 2000

Rainer M. János: Szovjet diktatúra magyar mintára – Interjú Farkas Vladimírral. Élet és Irodalom Online, 2000. július 14. <https://www.es.hu/old/0028/interju.htm> (utolsó letöltés: 2021. október 23.).

Zinner, 2019

Zinner Tibor: „Minden kényszer nélkül”: Péter Gábor, a „skizoid”? Reflexiók Müller Rolf könyvéhez. Magyar Zsidó Történelmi Intézet. <https://www.facebook.com/311975426191799/posts/328855584503783/> (Utolsó letöltés: 2020.01.14.).

=== Interjú ===

Interjú dr. Décsi Gyulával, 1984. május 21. Készítette: Zinner Tibor.
(Másolat a szerző birtokában.)

Interjú Farkas Vladimírrel, 1998. május 6. Készítette: Kádár Éva.

Kulcsszavak

=====

ötvenes évek, politikai perek, politikai rendőrség

/ The Changes of Gábor Péter's Personality in the Light of the Reminiscences /

This article aims to explore why Gábor Péter, who had been performing Mátyás Rákosi's orders with unconditional obedience for years and had been one of the central figures of the creation of the communist dictatorship and the preparation of show trials as the head of the ÁVO and later ÁVH, became one of the most important defendants in the Zionist trial, a planned grand show trial, the fatal outcome of which he could only avoid because of Stalin's death. Using the accessible sources including the memoirs of Gábor Péter's co-defendants and those who he had interrogated, the trial documents, the analysis of the verdict as well as the literature on the Zionist trials in Hungary, the Soviet Union and Eastern Europe, I wanted to find out whether it was Gábor Péter's position in the state machinery that made him an eligible person for the role of "a state defence leader of Jewish origin" in an anti-Zionist trial, constructed on the model of the Abakumov trial, or the originators of the concept chose him because in a letter sent to Viktor Abakumov, the head of the Soviet state security, Péter protested because of the forged nature of the Rajk trial, and ordered to stop the torturous interrogation of László Rajk? In this context, I attempt to explore the deformity which developed in Gábor Péter's personality and the reason that triggered it, which resulted that he was willing to continue to follow the instructions and orders during the preparation work for further show trials even after his opposition during the Rajk case.
